

АДМІНІСТРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО»

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ —
ОСНОВА РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
23–24 червня 2011 року*

Харків
«Право»
2011

ББК 67.9(4УКР)300
К 65

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій (голова),

*Ю. Г. Барабаш, Ю. П. Битяк, В. І. Борисов, А. П. Гетьман,
Д. В. Задихайло, О. В. Капліна, В. В. Комаров, О. Д. Крупчан,
Н. С. Кузнєцова, В. К. Мамутов, І. Є. Марочкін, О. П. Орлюк,
О. В. Петришин, В. Г. Пилипчук, С. М. Прилипка, С. Г. Серьогіна,
М. І. Ставнійчук, В. В. Сташис, В. П. Тихий,
Ю. С. Шемшученко, В. Л. Яроцький*

Відповідальний за випуск *О. В. Петришин*

К 65 **Конституція** України — основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (23–24 черв. 2011 р.). — Х. : Право, 2011. — 400 с.

ISBN 978-966-458-312-8

ББК 67.9(4УКР)300

ISBN 978-966-458-312-8

© «Право», 2011

ційні положення, норми і цінності будуть повніше і якісніше відображатись в адміністративному судочинстві. У свою чергу конституційне право має враховувати тенденції правової практики, які часто проявляються в адміністративних справах — переданих на вирішення адмінсуду спорах. Конкретизуючи конституційні права і свободи, адміністративні суди наповнюють конкретним змістом конституційну догматику. Тому зміст і напрями її розвитку конституційне право відчуватиме повніше і чіткіше, якщо буде добре обізнано з практичними проблемами реалізації конституційно-правового статусу особи, що виникають і розв'язуються в адміністративних судах.

В. В. Вапнярчук, доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

Конституційні основи розуміння сутності істини в кримінальному процесі України

Дослідження численних проблем кримінального процесу України доцільно здійснювати через призму сучасних конституційних уявлень про необхідність розширення змагальних начал кримінально-процесуального судочинства, передбачених, зокрема, в ст. 129 Конституції України. У зв'язку з цим, вважаємо, що на сьогоднішній день потрібно відмовлятися від усталених догматичних уявлень щодо розуміння сутності окремих усталених процесуальних категорій кримінального процесу загалом і процесуального доказування в кримінальних справах зокрема.

Виходячи з цих міркувань вважаємо за необхідне переглянути традиційний підхід до сутності істини, яке, незважаючи на численні наукові дослідження, на сьогоднішній день не знайшло однозначного вирішення ні в науковій літературі, ні в чинному законодавстві України. На підставі аналізу юридичної літератури можна виділити декілька концептуальних підходів щодо цього правового інституту.

Теорія об'єктивної істини. Дана теорія досить довгий час вважалася єдино вірною, й зараз продовжує займати панівне становище

у вітчизняній науці кримінального процесу. Своєю появою та стійким існуванням вона повинна завдячувати класичній концепції істини, а також марксистсько-ленінській гносеології і теорії пізнання діалектичного матеріалізму. На думку прихильників цієї теорії, під об'єктивною істиною розуміється такий зміст знань, який вірно відображає об'єктивну дійсність і не залежить від суб'єкта пізнання. Установити об'єктивну істину в кримінальному процесі означає пізнати всі обставини, які мають бути встановлені в кримінальній справі, у відповідності з тим, як вони мали місце в дійсності.

Критеріями істинності отриманих знань, згідно з марксистсько-ленінською філософією є практика у вигляді двох основних форм: а) безпосередньої — у вигляді процесуальних дій, спрямованих на збирання, перевірку і оцінку доказів, з допомогою яких встановлюється істинність висновків щодо обставин кримінальної справи; б) опосередкованої — у вигляді узагальненої попередньої практики, вираженої в положеннях наук кримінального процесу, криміналістики, в професійному і загальному життєвому досвіді.

Процесуальна теорія істини передбачає, що істиною є отримані знання, які відповідають не об'єктивній дійсності, а певним правилам, положенням, істинність яких не викликає сумнівів, презюмується. Такими правилами є приписи відповідних нормативних актів (в кримінально-процесуальній діяльності це в першу чергу кримінально-процесуальний та кримінальний закон).

В радянський період формальна істина (саме так її називали в той час) протиставлялась об'єктивній істині і піддавалася критиці як теорія, яка притаманна капіталістичному ладу. Незважаючи на це, певні формальні моменти, які повинні бути дотримані при провадженні в кримінальній справі (наприклад, дотримання порядку розгляду справи в суді, подачі касаційної скарги тощо), і, зокрема, при здійсненні доказування (наприклад, при вирішенні питання допустимості отриманих доказів, де першочергового значення набувають якраз питання форми, а не встановлення відповідності їх змісту дійсності) завжди були, є і повинні залишатись.

В останній час відношення до процесуальної істини суттєво змінилося. Має місце розуміння важливості дотримання процесуальної форми (досягнення процесуальної істини) при провадженні в кримінальній справі і постановленні відповідного рішення. Діяльність по

застосуванню закону (кримінального і кримінально-процесуального) по суті є сферою дії теорії процесуальної істини. Правова ж кваліфікація вчиненого діяння відповідно до цієї теорії повинна включатися в зміст істини, яка досягається при провадженні в кримінальній справі. Якщо така кваліфікація є неправильною, то істина не є встановленою.

Конвенційна теорія істини. Прихильники цієї теорії вважають істиною положення, яке визнається таким за погодженням (конвенцією) сторін і знайшло своє закріплення в кінцевому підсумковому рішенні, яким закінчується кримінальна справа. Судження відповідно до цієї теорії є істинним (не істинним) не тому, що воно відповідає (не відповідає) дійсності, а лише тому, що суб'єкти домовились уважати його істинним.

Прикладами реалізації теорії конвенційної істини в кримінальному процесі є закриття кримінальної справи приватного обвинувачення за примиренням сторін (ч.1 ст. 27 КПК), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим (ст. 8 КПК), закриття кримінальної справи чи винесення виправдувального вироку і таким чином визнання особи невинуватою при недоведеності участі обвинуваченого в учиненні злочину (п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК). Незважаючи на недосягнення об'єктивної істини, правові наслідки таких рішень не викликають сумнівів. У їх основі лежить добровільно укладена між сторонами обвинувачення і захисту угода, яка є прийнятною для них обох і якою вирішується кримінально-правовий спір. Підсумком є винесення правосудного рішення в умовах економії сторонами засобів, часу, коштів.

Розглядаючи сутність істини в кримінальному процесі, ми не маємо на меті відкинути досягнення вказаних вище теорій, положення яких на протязі десятиріч досить докладно досліджені науковцями і перевірені часом. На нашу думку, в результаті еволюціонування кримінального судочинства в бік розширення його змагальних начал, проголошеного в Конституції України, жодна з вказаних теорій не може претендувати на монопольне методологічне начало, оскільки ні одна з них самотійно не може охопити всю кримінально-процесуальну діяльність. Всі вони (і встановлення фактичних обставин справи, і відповідність нормативним приписам, і договірні начала) у тій чи іншій мірі, задіяні в діяльності по розслідуванню, розгляду і вирішен-

ню кримінальних справ. Тому, вважаємо, правильним буде розглядати положення представлених вище теорій складовими компонентами єдиного поняття «істина» або «судова істина». У такому разі істина за рахунок компонентів, які входять до її змісту, поєднуватиме в собі властивості реальності (здатність у ході пізнання фактичних обставин справи відображати об'єкти пізнання в точній відповідності з дійсністю), процесуальності (здатність суб'єкта пізнання повноцінно відобразити результати пізнання в передбаченій законом процесуальній формі та встановити їх відповідність нормативним приписам) та конвенційності пізнання (здатність вирішувати кримінально-правовий спір шляхом укладання відповідної угоди).

Обсяги поєднання вказаних компонентів істини можуть бути різноманітними в залежності від типу кримінального процесу, форми та етапу кримінально-процесуальної діяльності. Вони можуть знаходити свій прояв у тій чи іншій мірі як в окремих процесуальних діях, так і бути присутніми на протязі всього перебігу провадження у кримінальній справі.

Раніше дослідники сутності істини доходили думки, що істина пізнається, встановлюється в процесі провадження у справі. Однак, виходячи з нашого розуміння змісту істини в кримінальному процесі змагального типу, як поєднання компонентів різних теорій (окремі з яких не просто пізнаються, а досягаються), а також покладеного на державу обов'язку дати правову оцінку події, яка мала місце, та вирішити кримінально-правовий спір щодо цієї події, вважаємо, що слід говорити не про пізнання істини, а про її формування. Дійсно, під час кримінального провадження істина є результатом проведення не якоїсь дослідницької роботи (таким чином пізнається наукова істина), а діяльності суду та учасників кримінального судочинства, які знаходяться на різних процесуальних сторонах з протилежними функціями та інтересами, в порядку чітко регламентованому законом і з використанням передбачених та не заборонених законом правових засобів. Процес формування істини здійснюється на кожному етапі кримінального процесу, починаючи з досудового провадження і закінчується в судовому розгляді.

Підводячи підсумок, вважаємо, що можна дати наступне визначення поняття істини (судової істини) в кримінальному судочинстві змагального типу, який ми відповідно до конституційних приписів прагнемо побудувати. Істина — це правова категорія, яка поєднує

в собі властивості реальності, процесуальності та конвенційності процесуального пізнання та формується під час провадження кримінального судочинства в результаті здійснення доказової діяльності сторін, які беруть участь у спорі, та арбітральної діяльності суду, і яка знаходить свій прояв в певному підсумковому рішенні суду.

В. В. Городовенко, голова Апеляційного суду Запорізької області, кандидат юридичних наук

Конституційно-правові аспекти регламентації принципів судової влади в Україні

Актуальним в світлі започаткованої Президентом України на початку 2011 р. конституційної реформи є питання обсягу регулювання організації й діяльності судової влади в Основному Законі України. Аналіз основних законів європейських країн свідчить про те, що кожна країна обирає власну модель конституційних засад судової влади.

Сучасна цивілізація зберігає наступництво стосовно гуманних ідей минулого і засновується на досить розвинутій ідейно-теоретичній базі правосуддя, яка отримала належне закріплення в міжнародно-правових документах і в національному праві окремих держав. В основі сучасних концепцій побудови судових систем в різних країнах лежать такі класичні постулати, як: «кожен має право на доступ до суду», «кожен має право знати про пред'явлене йому обвинувачення або цивільний позов, поданий проти нього», «кожен має право бути вислуханим при розгляді його справи в суді», «ніхто не може бути суддею у власній справі» і т. д.

Принципи судової влади, які включаються до текстів конституцій різних країн, є різними за змістом і обсягом, не завжди формуються безпосередньо. Разом з тим аналіз конституцій різних країн світу дозволяє констатувати, що майже всі сучасні конституції містять такі вихідні ідеї, які стосуються регулювання судової влади: а) незалежність судів і суддів і відповідні процесуальні гарантії; б) здійснення правосуддя виключно належним (законним, ординарним) судом і належними судами; в) заборона утворення надзвичайних і особливих